

Chefsjustitieombudsmannen
Erik Nymansson

Kritik mot Värmlands tingsrätt för bristfällig handläggning av ett vårdnadsmål

Beslutet i korthet: I ett vårdnadsmål vid Värmlands tingsrätt ställde tingsrätten in sex planerade huvudförhandlingar innan målet slutligen kunde företas till huvudförhandling och avgöras. Merparten av förhandlingarna ställdes in som en direkt följd av förbiseenden från tingsrättens sida. De inställda förhandlingarna ledde till en utdragen handläggningstid om drygt två år och tre månader.

Förutom att den långa handläggningstiden inte är godtagbar anser chefsJO att de konstaterade bristerna i handläggningen tyder på att man, inom olika personalkategorier på tingsrätten, har brustit i den omsorg och noggrannhet som krävs vid arbete på en domstol. Vidare framhåller chefsJO att det inte bara är av vikt för parterna att ett mål handläggs professionellt utan det har också avgörande betydelse för frågan om allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Sammantaget är chefsJO mycket kritisk till hur tingsrätten har handlagt målet.

Anmälan

I en anmälan till JO den 17 september 2024 förde en person fram klagomål mot Värmlands tingsrätt med anledning av tingsrättens handläggning av ett vårdnadsmål. Hon anförde att hon, i egenskap av vittne, hade blivit kallad till omkring fem huvudförhandlingar och att tingsrätten – till följd av olika förbiseenden från tingsrättens sida – vid varje tillfälle hade ställt in förhandlingen.

Utredning

Av ett inhämtat dagboksblad per den 20 september 2024 framgick att målet inleddes hos tingsrätten i juli 2022 och att tingsrätten hade ställt in sex planerade huvudförhandlingar, varav den första i november 2023. JO begärde att tingsrätten skulle yttra sig över anmälan och bl.a. redogöra för målets handläggning.

Tingsrätten yttrade sig genom lagmannen AA. Till yttrandet fogades ett underyttrande från rådmannen BB som ansvarade för målet från den 1 september 2023. Beträffande handläggningen av målet framgår att hon använde sig av digitala åtgärdsbeslut för intern kommunikation och att hon regelmässigt

markerade de beslutade åtgärderna som brådskande. Vad gäller målets handläggning i övrigt uppgav hon bl.a. följande.

Den 2 november 2023 påbörjade jag en tre dagars huvudförhandling i ett frihetsberövat mål. [...] En ytterligare heldag behövdes dock och jag lyckades till slut hitta en dag som passade alla, den 9 november 2023, vilket dock innebar att huvudförhandlingen i det nu aktuella målet (den första) på grund av det, men även på grund av domarbrist, var tvungen att ställas in. [...] Jag ansåg att det frihetsberövade målet fick gå före huvudförhandlingen i det nu aktuella målet (målet). Min minnesbild är också att jag frågade chefsrådmannen om någon annan domare kunde ta huvudförhandlingen i målet, men att jag fick nekande svar. Den 6 november 2023 beslutade jag att huvudförhandlingen i målet skulle ställas in och sättas ut på nytt. [...]

Först den 8 december 2023 ... kallade domstolshandläggare till huvudförhandling den 1 februari 2024 i målet (den andra). Jag har ingen minnesbild av att man kontrollerade med mig om det datumet fungerade. Den 30 december 2023 fick jag reda på att huvudförhandling var bokad den 1 februari 2024, men såg samtidigt att jag då hade förtur. Vi ska inte sätta ut andra mål än förtursmål de veckorna vi har förtur. Jag tror möjligen att schemat för förturen år 2024 skickades ut i slutet av december 2023 och att jag då uppmärksammade krocken. Med anledning av det, och de strikta reglerna, valde jag att ställa in huvudförhandlingen i målet. Min minnesbild är att jag även då frågade chefsrådmannen om någon annan domare kunde ta huvudförhandlingen men att jag fick nekande svar. [...]

... den 17 januari 2024 kallade domstolshandläggare till huvudförhandling den 12 februari 2024 (den tredje). [...] Jag utgick ifrån att domstolshandläggare, när hen kallade i målet den 17 januari 2024, även kallade käreandombudet. Den 24 januari 2024 [...] informerade käreandombudet om att hon utifrån nuvarande situation inte visste huruvida huvudförhandlingsdag var utsatt eller ej. Jag fick målet till mig [...] och insåg då att käreandombudet troligen inte var kallat till huvudförhandlingen och skrev då direkt en fråga i dagboksbladet om det [...]. Noteras bör att jag inte, den 17 januari 2024, fick någon fråga från domstolshandläggare om hen skulle kalla käreandombudet eller inte. Dagen efter den 25 januari 2024 kallade domstolshandläggare käreandombudet. Samma dag anförde dock käreandombudet att hon inte kunde den aktuella dagen ... Med hänsyn till detta, och att domstolshandläggaren faktiskt inte kallade ombudet redan den 17 januari 2024, valde jag att den 26 januari 2024 ställa in huvudförhandlingen den 12 februari 2024. [...]

... den 30 januari 2024 kallades till huvudförhandling den 21 februari 2024 (den fjärde). Huvudförhandlingen påbörjades varvid det uppmärksammades att vårdnads-, boende- och umgängesutredningen (VBU:n) var närmare ett år gammal. På grund av arbetsbelastningen och alla turer i målet uppmärksammades inte detta i tillräckligt god tid innan huvudförhandlingen för att åtgärda. [...] Min bedömning var att VBU:n skulle kompletteras och huvudförhandlingen därför ställas in. [---] Jag gjorde en tidsplan för målet med ombuden, avkunnade beslut om att VBU:n skulle kompletteras och bokade preliminärt datum för huvudförhandling (den femte) med parterna/ombuden den 18 juni 2024.

Den 29 maj 2024 ringde ett av käreandens vittnen till tingsrätten och meddelade att hen skulle vara i Irak den 18 juni 2024 [---]

Jag valde efter mycket om och men att den 12 juni 2024 ställa in huvudförhandlingen den 18 juni 2024 och att den skulle sättas ut på nytt.

Först den 12 augusti 2024 (två månader efter mitt beslut ovan) kallade domstolshandläggare till huvudförhandling den 17 september 2024 (den sjätte).

Under rubriken relevant lagstiftning anförde BB i huvudsak följande.

Enligt regleringsbrevet för Sveriges domstolar de senaste åren skulle/ska 75 procent av tvistemålen i tingsrätterna, exklusive gemensam ansökan om äktenskapsskillnad, vara avgjorda inom sju månader. [...]

I 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen finns ett uttryckligt krav på att en rättegång ska genomföras inom skäligen tid.

Enligt 42 kap. 6 § tredje stycket rättegångsbalken (RB) ska rätten driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Enligt bestämmelsens fjärde stycke ska rätten upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövligt.

Enligt 42 kap. 16 § RB ska rätten göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl saknas behov av en sammanställning.

Enligt 15 § första stycket tingsrättsinstruktionen (TI) ska det för varje mål och ärende, och vid varje tidpunkt, finnas en ansvarig domare.

Enligt Värmlands tingsrätts då gällande arbetsordnings 13 § första stycket ansvarar den domare som har ett mål eller ärende fördelat på sig enligt 15 § TI. Enligt samma bestämmelse tredje stycket framgår att den domare som vidtar åtgärder i ett mål eller ärende där en annan domare har ansvaret enligt 15 § TI, istället för den andra domaren har ansvaret.

Enligt 43 kap. 2 § RB ska huvudförhandling ställas in och utsättas till annan dag t.ex. om vittne, som finnes böra höras, icke är tillstädes eller om hinder eljest möter för målets företagande till slutlig handläggning.

Avslutningsvis redovisade BB följande bedömning.

Det är beklagligt att det tagit närmare två år och tre månader för att avgöra målet. Att ett frihetsberövat mål behöver en extra dag är dock inget ovanligt. Jag försökte lösa det på bästa sätt, men det fanns ingen annan domare som kunde ta huvudförhandlingen den 9 november 2023 (den första). Att jag bokades in på förtur en vecka i februari 2024, och att vi fått strikta regler om att inte boka in annat än förtursmål dessa veckor, innebar åter igen att jag kände mig tvungen att ställa in huvudförhandlingen (den andra). Även denna gång fanns ingen annan domare som kunde ta huvudförhandlingen. Vad gäller huvudförhandlingen den 21 februari 2024 se ovan ... Det är vidare beklagansvärt att även huvudförhandlingen den 18 juni 2024 behövde ställas in. Min bedömning var dock att det var bäst för målet ... Noteras bör att tiden mellan utsättningen av de flera huvudförhandlingarna inte i sig varit särskilt lång. Vidare att jag upprättade tidsplan, uppdaterade tidsplanen samt att jag var aktiv i handläggningen och försökte driva den och målet framåt. Vad gäller en eventuell sammanställning så är min bedömning att sådana sällan görs i s.k. familjemål samt att det inte heller i målet var nödvändigt med en sådan.

Senast i september 2024 fick jag ... besked från lagmannen att förstärkningsdomare skulle ta huvudförhandlingen den 17 september 2024. Min bedömning är att ansvaret för målet då övergick till den domaren.

Av det inhämtade dagboksbladet framgår att även huvudförhandlingen den 17 september 2024 – som alltså hanterades av en domare från den s.k. förstärkningsstyrkan – ställdes in.

I tingsrättens yttrande redogjorde AA inledningsvis för bl.a. relevant lagstiftning. Därefter beskrev han handläggningen och redovisade sin bedömning enligt vad som framgår nedan.

Tingsrättens handläggning

Vad gäller handläggningen under det första året så konstaterar jag att vårdnads-, boende- och umgängesutredning kom in till tingsrätten den 28 februari 2023 och att efter det att bevisuppgifter kommit in från ombuden kallades den 31 augusti 2023 till huvudförhandling den 9 november 2023. Jag kan tycka att det hade varit önskvärt att kalla till huvudförhandling under våren 2023 för att redan där korta handläggningstiden. Jag noterar också att någon tidsplan inte verkar ha upprättats.

Vad gäller den fortsatta handläggningen har rådmannen BB utförligt redogjort för den och för sina överväganden. Det finns dock några saker jag vill betona.

Det händer naturligtvis att mål med frihetsberövade tar längre tid än planerat och att man då måste ianspråkta dagar där man som domare redan är inplanerad för huvudförhandling i ett annat mål. Det läget måste dock naturligtvis så långt möjligt undvikas för att inte parter m.fl. ska hamna i kläm. I vissa fall kan då ändå någon annan domare genomföra huvudförhandlingen i det mål som krockar med målet med frihetsberövad och i andra fall är det inte möjligt. Detta kanske beroende på den domarens arbetsituation, semestrar etc. I den meningen är det då riktigt att tala om domarbrist.

När det sedan gäller huvudförhandlingen den 1 februari 2024 så kan jag konstatera att schema för när domare skulle ha s.k. förtursveckor under våren 2024 skickades ut till handläggarna den 20 september 2023 och till domarna den 28 september 2023. Uppenbarligen har här begåtts ett misstag när det ändå har kallats till huvudförhandling till en vecka som inte var avsedd för den typen av mål.

Jag kan också konstatera att när det kallades till huvudförhandling den 12 februari 2024 så begicks det naturligtvis ett misstag när käreandombudet inte kallades till förhandlingen. När det sedan, efter diverse turer, visade sig att ombudet inte kunde delta vid förhandlingen den 12 februari 2024 ställdes domaren inför en omöjlig situation och hade egentligen inget annat val än att ställa in förhandlingen. Jag noterar dock att målet skyndsamt sattes ut till ny förhandling. Detta redan till den 21 februari. Anledningen till att den förhandlingen ställdes in har den ansvariga domaren redogjort för.

Den ansvariga domaren har också utförligt redogjort för varför huvudförhandlingen den 18 juni 2024 kom att ställas in. Sett utifrån situationen med vittnet som befann sig i Irak som käreandombudet absolut ville höra har jag förståelse för att den förhandlingen ställdes in. Detta även om det naturligtvis innebar att tingsrättens dom fördröjdes.

Nästa huvudförhandlingstillfälle var den 17 september 2024. Den förhandlingen ställdes in eftersom tingsrätten inte hade kallat tolkar till förhandlingen. Också det naturligtvis ett misstag som ytterligare fördröjt målets handläggning. Bevisupptagning med ett vittne genomfördes därefter den 26 september 2024.

Huvudförhandling genomfördes därefter den 3 oktober 2024 och dom meddelades den 17 oktober 2024.

Bedömning

Till att börja med kan jag konstatera att det ligger i sakens natur att ett tvistemål som har tagit drygt två år att handlägga inte har handlagts på ett sätt som parterna har rätt att kräva. Som jag angett ovan borde det ha kunnat kallas till huvudförhandling tidigare, redan under våren 2023 efter det att vårdnads-, boende- och umgängesutredningen getts in till tingsrätten. Därefter har det

genomgående, med undantag för kallelserna till förhandlingarna i februari 2024, dröjts för länge med att kalla till nya huvudförhandlingar efter det att en förhandling ställts in. Det är inte heller bra att det har missats att kalla tolkar till förhandlingen den 17 september 2024. Sammantaget medför det att jag inser att tingsrätten inte kan undgå kritik för den långsamma handläggningen.

Frågan är då vad tingsrätten gör för att detta inte ska upprepas. Fram till den 26 augusti 2024 arbetade alla handläggare med alla domare. En sådan organisationsform har naturligtvis sina fördelar men fr.o.m. den 26 augusti 2024 är istället varje handläggare knuten till en domare. Detta för att underlätta arbetet för både handläggare och domare. Vissa handläggare handlägger inte heller längre alla typer av mål. Utöver det satsas det på utbildning för alla yrkeskategorier för att allmänt ytterligare höja kompetensen.

Rättsliga utgångspunkter

BB och tingsrätten har redogjort för de centrala delarna av den reglering som nu är av intresse. Jag ansluter mig till den beskrivning av gällande rätt som har redovisats. Det finns dock anledning att tillägga följande.

Om en planerad huvudförhandling av någon anledning blir inställd är det av vikt att domstolen snarast kallar till en ny huvudförhandling. Inom vilken tid en ny förhandling ska sättas ut är beroende av bl.a. orsaken till att den förra förhandlingen ställdes in, vad saken gäller och hur gammalt målet är. (Jfr. beträffande brottmål t.ex. JO 2019/20 s. 66, dnr 8152-2017, och JO 2022/23 s. 57, dnr 4547-2021 och 5061-2021.)

Bedömning

Från det att målet anhänggjordes till dess att dom meddelades gick det omkring två år och tre månader. En sådan handläggningstid är naturligtvis inte godtagbar i ett mål av förevarande slag. Som tingsrätten har konstaterat i sitt yttrande borde tingsrätten ha kallat till en första huvudförhandling tidigare än vad som skedde och vid ett par tillfällen förekom det också viss tidsutdräkt efter att förhandlingarna ställts in och innan det kallades på nytt. Den huvudsakliga orsaken till att målet har dragit ut på tiden är dock de sex inställda huvudförhandlingarna och med undantag för den femte förhandlingen har samtliga förhandlingar ställts in till följd av omständigheter hänförliga till tingsrätten. I merparten av dessa fall har de inställda förhandlingarna orsakats av förbiseenden och, i några fall, närmast rent slarv från tingsrättens sida. Detta är naturligtvis anmärkningsvärt och förmedlar en bild av att tingsrätten saknar fungerande rutiner och adekvata resurser för sin målhantering.

I fråga om de närmare omständigheterna kring de enskilda förhandlingarna vill jag framhålla följande.

Vad gäller den första förhandlingen har jag inget att invända mot BB:s bedömning att hon behövde prioritera det pågående fristmålet framför det nu aktuella målet. I linje med vad tingsrätten har anfört i sitt yttrande är det i ett sådant läge givetvis önskvärt om en omfördelning kan ske på så sätt att även andra utsatta förhandlingar kan genomföras som planerat. Om en sådan

omfördelning inte kan ske och en förhandling därför behöver ställas in är det angeläget att domstolen snarast kallar till en ny förhandling. Detta gäller särskilt när förhandlingen har behövt ställas in till följd av omständigheter hänförliga till domstolen.

När det gäller den andra och den tredje förhandlingen har det – som tingsrätten också har konstaterat i sitt yttrande – skett vissa inte obetydliga misstag i handläggningen. I det ena fallet kallades det till ett datum när domaren i fråga redan var ianspråktagen för andra uppgifter och i det andra fallet kallades inte det ena ombudet.

Vilka ansträngningar som gjordes inför den andra förhandlingen för att omfördela den s.k. förtursveckan eller nu aktuellt mål framgår inte med tydlighet. Mot bakgrund av att en förhandling redan hade ställts in och att situationen återigen hade uppkommit på grund av tingsrättens agerande, är det typiskt sett en sådan situation där omfördelning kan övervägas.

Såväl efter den andra som den tredje inställda förhandlingen kallade tingsrätten snabbt till nya förhandlingar och målet sattes i båda fallen också ut inom en nära framtid. Detta är positivt.

Den fjärde förhandlingen ställdes in efter påbörjad huvudförhandling till följd av att tingsrätten nu ansåg att vårdnads-, boende- och umgängesutredningen var för gammal. Det ankommer inte på mig att uttrycka någon uppfattning i frågan om detta var en riktig bedömning eller inte. Enligt mig borde frågan om utredningen fortfarande var aktuell dock ha uppmärksammats av den ansvariga domaren i ett tidigare skede. I detta sammanhang bör det särskilt noteras att utredningen var nästan lika gammal även vid de två närmast föregående planerade förhandlingstillfällena och endast något nyare vid det första tillfället.

Såvitt avser den femte förhandlingen ställdes den in på grund av att ett vittne inte kunde närvara. I det här fallet var det alltså fråga om omständigheter utanför tingsrättens kontroll och det saknas skäl att ifrågasätta beslutet att ställa in förhandlingen. Beträffande den sjätte förhandlingen ställdes den in med anledning av att tingsrätten hade missat att kalla tolkar till förhandlingen. Även i detta fall var det alltså fråga om ett förbiseende från tingsrättens sida.

Sammanfattningsvis har det således framkommit att tingsrättens handläggning av målet har varit bristfällig i flera avseenden vid flera tillfällen. Dessa brister tyder på att man, inom olika personalkategorier på tingsrätten, har brustit i den omsorg och noggrannhet som krävs vid arbete på en domstol.

Tingsrätten har i sitt yttrande anfört att det ligger i sakens natur att ett tvistemål som har tagit drygt två år att handlägga inte har handlagts på ett sätt som parterna har rätt att kräva. Jag instämmer i detta men vill också lägga till att även andra aktörer – som exempelvis vittnen – har rätt att förvänta sig en mer genomtänkt handläggning. Att ett mål handläggs korrekt och professionellt är

inte bara av vikt för parterna utan det har också avgörande betydelse för frågan om allmänhetens förtroende för rättsväsendet.

Vid min nyligen genomförda inspektion av Värmlands tingsrätt (se JO:s protokoll denna dag i ärendet med dnr 8127-2024) framkom att tingsrätten har haft en mycket hög personalomsättning och en, i allmänhet, bristfällig arbetsmiljö, vilket av naturliga skäl har påverkat målhanteringen i stort. Inte minst mot denna bakgrund vill jag framhålla att jag är medveten om att arbetet vid en domstol kan vara pressat eller, emellanåt, t.o.m. mycket pressat. Detta gäller naturligtvis särskilt när förhållandena vid domstolen är sådana som de synes ha varit på Värmlands tingsrätt. De brister som har förekommit medför emellertid att den grundlagsfästa rätten till en rättegång inom skälig tid har äventyrats. I förlängningen kan det medföra en risk för att allmänhetens förtroende för rättsväsendet skadas.

Sammantaget är jag mycket kritisk till hur tingsrätten har handlagt målet.

Jag noterar att tingsrätten har vidtagit vissa åtgärder för att förbättra domstolens arbets sätt och jag förutsätter att tingsrätten kommer att fortsätta att arbeta aktivt med dessa frågor.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av chefsJO Erik Nymansson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Per Samuelsson har föredragit ärendet och byråchefen Stefan Nyman har deltagit i beredningen.